

Światowy Związek Żołnierzy Armii Krajowej

Środowisko Wileńskie w Warszawie

Janusz Bohdanowicz

**9. BRYGADA
MAŁEGO - GRACZA
ARMIA KRAJOWA
OKRĘG WILEŃSKI**

Wydanie II
Warszawa 2008 r.

Opracował : Janusz Bohdanowicz „Czortek”

Materiały opisowe , portrety oraz fotografie
z archiwum własnego.

Korekta Ewa Chyża-Dunowska

Adres kontaktowy. Janusz Bohdanowicz
02-647 Warszawa ul. Bachmacka Nr 4 m 66
Tel. 22-854-05-23, kom. 662 -249-166
E-mail: janusz40@poczta.onet.pl

Spis treści.

1. Historia Brygady. Oprac. Janusz Bohdanowicz „Czortek”.
2. Organizacja Brygady
3. Kalendarium działań bojowych.
4. Życiorysy Komendantów.
5. Fotografie.

1. Historia Brygady.

W powiecie oszmiańskim już na początku 1944 r. zaczęły intensywnie narastać represje władz okupacyjnych oraz rabunki dokonywane przez zbrojne bandy leśne jak i pojawiające się coraz liczniej oddziały partyzantki sowieckiej. Przysłane zaś na ten teren litewskie wojska policyjne szczególnie dotkliwie prześladowały dominującą tam polską ludność miejscową. Działająca w tym rejonie placówka V Odcinka „Wachlarza” nie była w stanie skutecznie przeciwstawiać się różnym ugrupowaniom zbrojnym.

Aby zapobiegać eskalacji bezprawia na ludności polskiej Komendant Inspektoratu „F” inż. mjr Czesław Dębiński „Jarema” wydał w lutym 1944 r. rozkaz powołania Oddziału Partyzanckiego, który w sile kilkunastu ludzi wyruszył w pole już 4 marca 1944 r. Posługiwał się on nazwą: IV Oddział Partyzancki Armii Krajowej.

Na początku swojej działalności otrzymał on broń i wyposażenie wojskowe od działających w tym rejonie dwu konspiracyjnych organizacji: Ośrodka Partyzanckiego oraz Ośrodka Dywersyjno Partyzanckiego. Przekazana broń nie wystarczyła dla wszystkich żołnierzy, a więc niezbędne stały się akcje rozbijania posterunków policji litewskiej i białoruskiej w celu dozbrojenia Oddziału. Napływ ochotników powiększył stan osobowy do ok. 50. żołnierzy. Dobrze zorganizowana siatka konspiracyjna bardzo skutecznie wspomagała akcje zbrojne. Wyodrębnione trzy drużyny mogły samodzielnie przeprowadzać mniejsze akcje zbrojne.

Na odprawie w dniu 25 marca 1944 r. zorganizowanej przez Komendanta Inspektoratu „F” – wcześniej przemianowanego na 3. Zgrupowanie Armii Krajowej Okręgu Wileńskiego – nastąpiła zmiana nazwy IV Oddziału Partyzanckiego na 9. Brygadę Armii Krajowej Okręgu Wileńskiego.

Komendanta Brygady	chorąży Jan Kolendo „Mały”
Zastępca Komendanta i Dowódca 1 plutonu	ppor. Eugeniusz Stosuj "Kozioł".
Dowódca 2 plutonu	ppor. Donat Downarowicz „Dan”.
Dowódca 3 plutonu	ppor. Henryk Lefik „Tarzan”.
Szef Brygady	sierz. Wacław Maculewicz „Mac”.
Dowódca Zwiadu Konnego	pchor. Henryk Łokuciewski „Czarny”.

Brygada ta samodzielnie przeprowadziła kilka udanych akcji zbrojnych oraz wspomagała zadania bojowe realizowane wspólnie przez 13. Brygadę por. „Nietoperza”, 8. Brygadę por. „Tura” oraz 12. Brygadę por „Cerbera”. W końcu czerwca 1944 r. stan osobowy 9. Brygady wynosił ok. 180. Żołnierzy.

Wykaz akcji zbrojnych Brygady podano w rozdziale „Kalendarium działań zbrojnych”. W ramach operacji „Ostra Brama” Brygada otrzymała zadanie zajęcia pozycji wyjściowych w dniu 6 lipca 1944 r. w rejonie Hrybiszek i podjęcia walk w kierunku cmentarza Rossa i dalej - dworca kolejowego. W czasie ataku na cmentarz Rossa zginął Komendant Brygady chor. Jan Kolendo „Mały”. Natarcie załamało się.

Dowództwo Brygady przejął oficer sztabu 3. Zgrupowania por. Jan Dubois-Dubiski „Gracz” dotychczasowy Komendant Oddziału Osłonowego 3. Zgrupowania. Na rozkaz mjr „Jaremy” Brygada przerwała natarcie i wycofała się na pozycje wyjściowe.

Następne rozkazy wycofały Brygadę bardziej na południe od Wilna w okolice miejscowości Soły. Rozpoczęto normalne zajęcia i dopiero po otrzymaniu wiadomości o aresztowaniu oficerów Armii Krajowej, zaproszonych przez dowództwo sowieckie do Bogusz, Brygada została poderwana alarmem i pośpiesznie wycofała się w kierunku Puszczy Rudnickiej. W Rudnikach zablokowała ona, posuwające się za nimi w kierunku Puszczy, oddziały wojsk NKWD i w ten sposób umożliwiła bezpieczne odejście pozostałych Brygad 3. Zgrupowania w głąb Puszczy.

Podczas dalszego przemarszu przez Puszcze Rudnicką część żołnierzy została zwolniona z przysięgi przez Komendanta Brygady i zdołała zbiec, natomiast pozostałych wojska NKWD rozbroiły, aresztowały i osadziły w obozie w Miednikach Królewskich, skąd zostali oni wywiezieni w głąb ZSRR do Kaługi, a następnie do obozów pracy leśnej.

Zwolnieni powrócili do Kraju w styczniu 1946 r.

2. Organizacja Brygady.

Komendant Brygady
Zastępca Komendanta
i Dowódca 1 plutonu
Dowódca 2 plutonu
Dowódca 3 plutonu
Szef Brygady
Dowódca Zwiadu Konnego

chorąży Jan Kolendo „Mały”.

ppor. Eugeniusz Stosuj "Kozioł".
ppor. Donat Downarowicz „Dan”.
ppor. Henryk Lefik „Tarzan”.
sierż. Wacław Maculewicz „Mac”.
pchor. Henryk Łokuciewski „Czarny”.

Pierwszy Komendant Brygady
chorąży Jan Kolendo
„Mały”

Drugi Komendant Brygady
por. Jan Dubois-Dubiski
„Gracz”

Zastępca Komendanta
Dowódca 1 plutonu
ppor. Eugeniusz Stosuj "Kozioł"

Dowódca Zwiadu Konnego
pchor. Henryk Łokuciewski
„Czarny”

3. KALENDARIUM DZIAŁAŃ BOJOWYCH

9-tej BRYGADY chor. „MAŁEGO” i
por. „GRACZA”

- 02.02.1944 r. Niścinięta. Zbiórka pierwszych żołnierzy Oddziału Partyzanckiego. Objęcie dowództwa przez chor Jana Kolendo ps. „Mały”.
- Od 03 do
- 28.02.1944 r. Niścinięta, Trykole, Roczkiany. Ćwiczenia, formowanie służb, siatki wywiadowczej i łączności.
- 08.03.1944 r. Most pod Narbutowszczyzną. Rozbicie posterunku policji białoruskiej.
- 12.03.1944 r. Giniowce. Wykonanie wyroku na bandycie rabującym okoliczne wsie.
- 20.03.1944 r. Boruny. Rozbicie silnego posterunku policji litewskiej. Akcja wspólna z 12. Brygadą por. „Cerbera”.
- 26.03.1944 r. Rejon Żodziszek. Potyczka z patrolem partyzantki sowieckiej dokonującym rekwizycji bydła.
- 30.03.1944 r. Rejon Gierwiat. Rozbrajanie mieszkańców okolicznych wsi litewskich i rekwizycja broni i amunicji.
- 15.04.1944 r. Knistuski. Rozbrojenie mieszkańców wsi litewskiej, rekwizycja broni.
- 05.05.1944 r. Sienjowszczyzna, Tołminowo. Walka z Oddziałem wojska litewskiego będącego w służbie niemieckiej. Akcja wspólna z 13. Brygadą por. „Nietoperza”
- Około
- 15.05.1944 r. Linia kolejowa Oszmiana – Soły. Wysadzenie torów kolejowych pod jadącym pociągiem ze sprzętem wojennym wojska niemieckiego.
- 13.06.1944 r. Oszmiana. Rozbrojenie żołnierzy z ochrony kolej i stacji kolejowej.
- 24.06.1944 r. Kucewicze. Rozbicie rekwizycyjnego sowieckiego Oddziału rabującego wieś.

- 07.07.1944 r. Przedmieście Wilna, Hrybiszki. Walki o Wilno w ramach akcji „Ostra Brama”. Ginie w walce Komendant Brygady chor. Mały”
Walki wspólnie z 3. i 5. Batalionami Armii Krajowej Okręgu Nowogródzkiego. Dowództwo Brygady obejmuje por Jan Dubois-Dubski ps. „Gracz”.
- 18.07.1944 r. Puszcza Rudnicka. Okrążenie przez wojska NKWD żołnierzy Brygady, rozbrojenie, aresztowanie i pod konwojem odprowadzenie do obozu w Miednikach Królewskich.
- 28.07.1944 r. Przeprowadzenie pod konwojem wojsk NKWD do stacji kolejowej Kiena. Załadowanie do wagonów towarowych i wywiezienie do Kaługi, następnie do obozów pracy leśnej.

4. ŻYCIORYS
DOWÓDCY 9. BRYGADY PARTYZANCKIEJ
chor. JANA KOLENDO "MAŁY"

Urodził się 8 lutego 1900 r. w Gausiach powiat Oszmiana. Po ukończeniu szkoły podstawowej, jako ochotnik wstąpił do Wojska Polskiego i służył w jednostce wojskowej jako podoficer służby stałej w Słonimie. Brał udział w walkach swojego pułku w wojnie 1939 r. Nie poddał się do niewoli i przedostał się w październiku 1939 r. na Wileńszczyznę. Zgłosił się do powstającej Komendy Okręgu Wileńskiego Służby Zwycięstwu Polski, przemianowanej na Związek Walki Zbrojnej, a następnie w Armię Krajową. Po zaprzysiężeniu został skierowany do pracy konspiracyjnej w powiecie Oszmiana. Był organizatorem placówek w Wasiukach, Łopociach i Kropiwnie w ramach oszmiańskiego Ośrodka Dywersyjno Partyzanckiego. Na początku lutego 1944 r. został Komendantem powstałego z żołnierzy tego Ośrodka Oddziału Partyzanckiego, który w późniejszym okresie otrzymał nazwę 9. Brygady. Działania zbrojne Oddział dowodzony przez chorążego Jana Kolendo ps. „Mały” rozpoczął na początku lutego 1944 r. Brygada dowodzona przez chor. „Małego” w walkach z okupantami współdziałała z innymi Brygadami Inspektoratu „C” przemianowanego na III Zgrupowanie dowodzone przez mjr „Jareme”. Dowodząc Brygadą brał udział w ramach akcji „Ostra Brama” w walkach o Wilno. Atakując Wilno od strony południowej dnia 7.07.1944 r. zginął atakując bunkry niemieckie na przedmieściu Burbiszki. Pochowany został na pod wileńskim cmentarzu.

Ż Y C I O R Y S
DRYGIEGO KOMENDANTA 9. BRYGADY
kpt. JANA DUBOIS – DUBI SKIEGO „GRACZ”

Urodził się 17.12.1910 r. w Patnowie powiat Wieluń woj. łódzkie. Szkołę powszechną i gimnazjum Realne ukończył w Wieluniu. Seminarium Nauczycielskie ukończył w 1931 r. w Częstochowie. Podchorążówkę Rezerwy Piechoty w stopniu plutonowego podchorążego ukończył w 1933 r. w 27 pułku piechoty, w którym po odbyciu ćwiczeń uzyskał stopień podporucznika. W roku 1934 rozpoczął pracę jako nauczyciel w. f. i p. w. w Zakładzie Wychowawczym dla Nieletnich w Głuzie, a następnie w Klawaniu. W tym okresie podjął studia z psychologii u prof. Raley`a. W roku 1938 podjął pracę na stanowisku kierownika Ośrodka badań Psychologicznych dla Nieletnich w Wilnie. Kampanię wojenną 1939 r. odbył w szeregach 44 pułku piechoty. Po udanej ucieczce z niewoli niemieckiej przedostał się do Wilna. Działalność konspiracyjną rozpoczął w listopadzie 1939 r. w Kołach Pułkowych, następnie w Garnizonie miasta Wilna. Na początku 1944 r. został odkomenderowany do organizującego się sztabu 3 Zgrupowania pod dowództwem mjr Czesława Dębińskiego „Jarema”. W czasie walk o Wilno po śmierci dowódcy 9. Brygady chor. Jana Kolendo „Mały” został mianowany na dowódcę tej Brygady. Na czele Brygady jako straż tylna 3 Zgrupowania wycofał się z okrążenia przez wojska NKWD i przedostał się na obrzeża Puszczy Rudnickiej. Jednak 19. 07. 1944 r. zostaje ponownie wraz z Brygadą okrążony przez wojska NKWD, rozbrojony wraz z żołnierzami, aresztowany i przeprowadzony do obozu NKWD w Miednikach Królewskich. Z Miednik przetransportowany do więzienia w Wilnie na Łukiszkach. Do obozu w Riazaniu przewieziony 11.09. 1944 r., następnie przeniesiony do obozów w Diagielewie i Griazowcu. Zwolniony w grudniu 1947 r. powraca do Kraju i zamieszkał w Kołobrzegu. Zmarł w 1995 r. w Kołobrzegu i tam został pochowany.

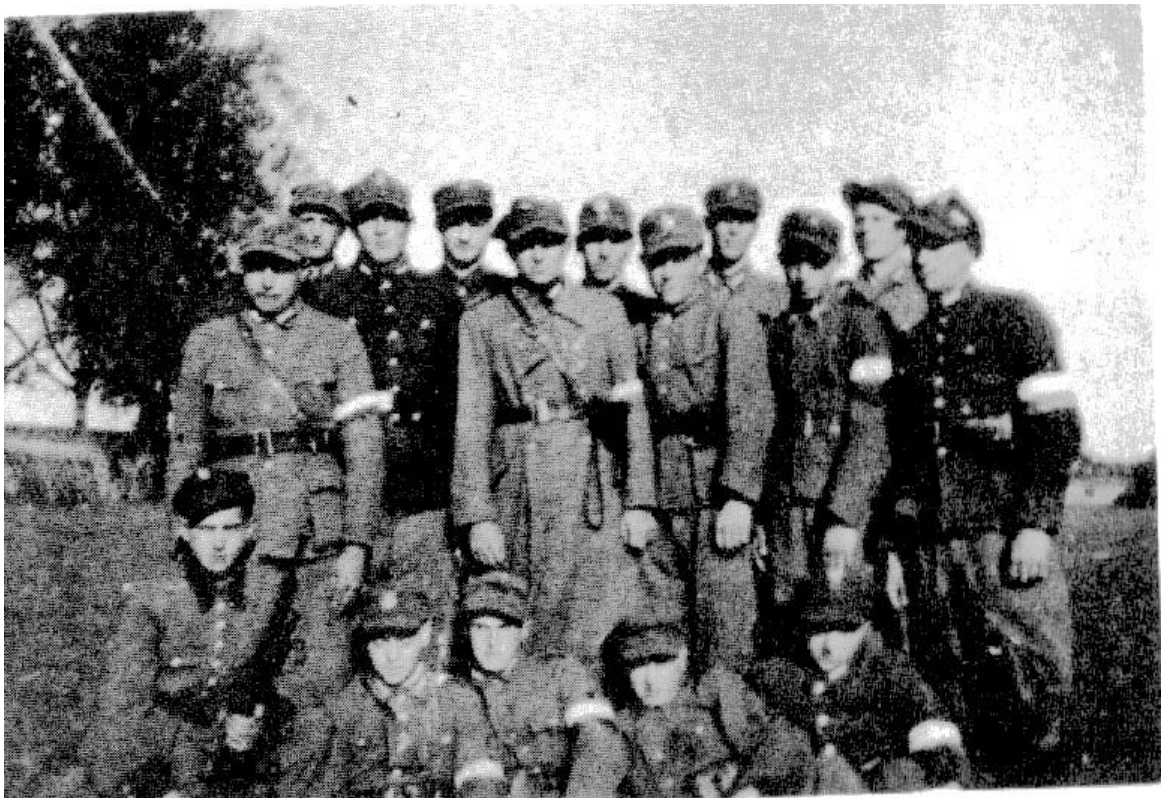
5. Fotografie.

Stoją od lewej : chor. Jan Kolendo „Mały” Komendant
Brygady, NN, NN, czwarty ppor. Eugeniusz Stosuj
„Kozioł” Dowódca plutonu, piąty NN szósty pchor. Henryk
Łokuciewski „Czarny” Dowódca zwiadu konnego.

Czerwiec 1944r. Od lewej Witold Racino „Wróbel”, od prawej Aleksander Curłowski „Żbik”.

Grauzyszki. Czerwiec 1944 r. Stoją od lewej : Witold Racino "Wróbel", w środku: st. Sierż. Waław Maculewicz "Mac", z prawej: Aleksander Czulkowski "Żbik"

Nowa Wieś koło Grauzyszek. Maj 1944 r. Stoją od lewej: kpr. Stanisław Butrymowicz "London",
ppor. Eugeniusz Stosuj "Kozioł", Władysław Mackojć "Bajan", Józef Michniewicz "Szpak"

Maj 1944. Dziewieniszki. 1 drużyna. Od lewej siedzą: Zbigniew Paszkiewicz „Dzik”, drugi NN, trzeci Henryk Zuchwała „Wilczur”. Czwarty Jan Szwabowicz „Lord”, klęczą ; pierwszy Józef Sitkiewicz „Gołąb”, drugi Julian Halcewicz „Sęp”, stoi Józef Michniewicz „Szpak”. Wszyscy byli mieszkańcami wsi Żupany.

Maj 1944. Nowa Wieś k/Oszmiany. 1 drużyna , odpoczynek. Od lewej : piąty Wacław Rosochacki „Burza”, szósty Zbigniew Bożyczko „Doktor”, siódmy Waldemar Wołkowicz „Pantera”.

Maj 1944 Nowa Wieś k/Oszmiany. Czyszczenie broni.

Maj 1944. Nowa Wieś k/Oszmiany. 1 drużyna , odpoczynek. Od lewej : piąty Wacław Rosochacki „Burza”, szósty Zbigniew Bożyczko „Doktor”, siódmy Waldemar Wołkowicz „Pantera”.

Brygadowa tablica epitafijna w kościele p. w. Matki
Boskiej Ostrobramskiej w Rucianem-Nida.
Odsłonięta i poświęcona 09.09.1984r.

Brygadowa tablica epitafijna w kościele p. w. Matki
Boskiej Zwycięskiej w Toruniu. Odslonięta i poświęcona
12.05.1984 r.